

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DOI 10.31558/2519-2949.2022.1.1

УДК 327.88:355.01:316.48

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0038-7765>

Богінська І. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса

МЕДІАЦІЯ У «СІРІЙ ЗОНІ»

На основі концепції «сірої зони» оцінено потенціал посередництва як альтернативного способу управління та вирішення конфлікту. Заснована на кольорі, метафора «сірої зони» є концептуальним підґрунтям для дослідження складної природи сучасних конфліктів, які зовні нагадують ситуацію «ні війни, ні миру». Уточнено, що поширений у західній політичній науці концепт «сірої зони» походить з документів розвідувальних служб США і використовується для опису конфліктів загалом, окремих фаз конфлікту, операційного середовища або тактик, до яких вдаються учасники у різних типах конфліктів (конвенційних, гібридних тощо). Для перевірки гіпотези про неефективність медіації у «сірій зоні» було обрано конфлікт на сході України, який хоча і перетнув поріг «чорної зони» у 2014 р., але залишається фрагментом «сірої зони» у відносинах між РФ та Заходом. Наявність «сірої зони» у конфлікті на Донбасі було доведено на основі опрацьованих іншими дослідниками критеріїв, які в основному стосуються складу учасників і тактик боротьби.

Встановлено, що «сіра зона» створює несприятливі умови для медіації. Показано, як учасники та їх довірені особи (проксі) можуть використовувати посередництво для контролю дій своїх супротивників і у такий спосіб підживлювати конфлікт, не перетинаючи порогу війни. Оцінка потенціалу медіації у «сірій зоні» включає поведінку учасника конфлікту (РФ), який позиціонує себе як «посередника»; особливості регіональної міжнародної організації (ОБСЄ) як медіатора; структуру (Нормандський формат, ТКГ) та інструменти посередництва; переговорні позиції учасників переговорного процесу та стан виконання досягнутих домовленостей з врегулювання. Доведено, що вирішення конфліктів «сірої зони» залежить від двосторонніх або багатосторонніх переговорів між «великими державами», які спонсують недержавних акторів, відповідальних за основну діяльність «сірої зони» на тактичному рівні.

Ключові слова: медіація, «сіра зона», збройний конфлікт, гібридна війна, ТКГ, Україна, ОБСЄ, РФ, Нормандський формат, Мінські угоди

Складність конфліктів, що тривають десятиліттями та мають високий рівень резистентності до управління і вирішення, стимулюють науковців до пошуку теоретичних рамок, які могли би пояснити природу сучасних конфліктів. Характерною особливістю діяльності у таких конфліктах є невизначеність. Важливо зауважити, що на відміну від конфліктів минулого, в яких невизначеність пов'язувалася з відсутністю або дефіцитом інформації, конфлікти інформаційної ери демонструють зовсім іншу тенденцію. Завдяки спеціальному розвідувальному обладнанню та проведенню таємних операцій учасники, як правило, добре обізнані про загальну ситуацію у зоні конфлікту. У даному випадку невизначеність виникає як результат цілеспрямованих дій, до яких вдаються сторони конфлікту у спробах контролювати ескалацію і уникати перетину порогу війни. В іншому випадку ворожі дії однієї зі сторін могли би викликати цілком законну воєнну відповідь з боку іншої сторони та її союзників з застосуванням звичайних озброєнь. Ця штучна створена невизначеність («ні війни, ні миру»), а головне – методи, за допомогою яких вона виникає, демонструє зміни, що відбулися у способах ведення війни, і той вплив, який ці зміни справляють на great powers. Концептуалізація «сірої зони» стала своєрідною відповіддю на занепад концепції міждержавних конфліктів, а відтак привертає увагу до ролі недержавних акторів та різних форм втручання третіх сторін у сучасні конфлікти.

Концепція «сірої зони» створює нову теоретичну рамку для оцінки медіації як альтернативного способу вирішення конфлікту. Адже виникає цілком логічне питання: якщо основні учасники спроможні самостійно управляти конфліктом, аби він не перетворився на «гарячу війну», то куди посередникам спрямовувати свої зусилля? Обмежені можливості посередництва у конфліктах «сірої зони» вже стали предметом наукових досліджень. Варто погодитися, що основна причина неефективності медіації полягає у тому, що суб'єкти з обох сторін очікують, що зможуть використовувати посередництво для контролю дій своїх супротивників у розумних межах, і у такий спосіб вступати у ворожі відносини з прийнятною ціною [4].

Мета статті полягає в оцінці потенціалу посередництва у конфліктах «сірої зони».

Концептуалізація конфлікту «сірої зони»

Концептуалізація «сірої зони» наразі є незавершеною справою. Робота над створенням більш деталізованого визначення концепту допоки триває, хоча насамперед у західній політичній науці. Науковий інтерес до «сірої зони» пов'язаний з тим, що ця область постійно фігурує у стратегічних оцінках розвідувальних служб США [11]. «Quadrennial Defense Review» (лютий 2010 р.) містить згадку про проблеми, що виникають у «неоднозначній сірій зоні, яка не є повною мірою ані війною, ані миром» [15, р.7]. Широкому загалу термін «сіра зона» став відомим після виступу очільника Командування спеціальних операцій США генерала Joseph L. Votel у Конгресі, який було присвячено боротьбі з викликами, що створюють РФ та Ісламська держава: «наш успіх у цьому просторі визначатиметься нашою спроможністю адекватно вирішувати конфлікти поза межами традиційної конструкції миру-або-війни» [15, р.7]. За словами генерала Joseph L. Votel, «сіра зона характеризується інтенсивною політичною, економічною, інформаційною та воєнною конкуренцією – жорсткішою, ніж традиційна дипломатія, але поки що не звичайною війною» [6]. Такі конфлікти погано вписуються у чинну міжнародно-правову базу і створюють багато нових проблем, пов'язаних з притягненням держав до відповідальності за акти агресії, які не відповідають принципам *jus ad bellum* [6]. Варто зазначити, що «сіра зона» – це не географічний, а концептуальний простір. На експертному рівні термін «сіра зона» часто вживається у зв'язку з гібридною війною та іншими близькими за змістом поняттями: «конкуренція без конфлікту», «активні заходи», «війна нового покоління», «політична війна» тощо [15, р.15].

Поняття «сірої зони» походить від метафори, заснованої на кольорі. Ідея полягає у тому, що безпечні та добросовісні мирні дії з боку спільноти або держави можуть визначатися як «білі», а небезпечні, ворожі дії або війна – як «чорні». А отже все, що знаходиться між ними, виглядає «сірим» [2].

В рамках спільних зусиль співробітників Міністерства оборони США з оцінки було опрацьовано наступне визначення «сірої зони»: концептуальний простір між миром та війною, що виникає, коли суб'єкти цілеспрямовано використовують численні елементи влади для досягнення цілей політичної безпеки за допомогою неоднозначних або невизначених дій, які перевищують поріг звичайної конкуренції, але не досягають рівня повномасштабного прямого збройного конфлікту, та створюють загрозу інтересам США і їх союзникам, кидаючи виклик, підриваючи або порушуючи міжнародні звичаї, норми або закони [9, р.8]. Водночас дослідники зауважують, що варто концептуалізувати «сіру зону» передусім як тип тактики, ніж операційне середовище. Тактика «сірої зони» визначається як двозначні політичні, економічні, інформаційні або воєнні дії, які насамперед націлені на внутрішню або міжнародну громадську думку та використовуються для просування національних інтересів, але при цьому спрямовані на те, щоб уникнути відплати, ескалації або втручання третьої сторони [12].

Для розуміння «сірої зони» важливим є встановлення її відмінностей від гібридної війни. Прибічники концепції конфлікту «сірої зони» виходять з того, що він відрізняється від традиційної війни і не обмежується методами гібридної війни. «Сіра зона» може бути визначена як своєрідний варіант «гібридної війни». Обидва феномени є відповіддю на відхід від традиційної війни як інструменту зовнішньої політики і обидва відповідають зростаючій тенденції розмивання ризиків, загроз і навіть вже існуючих конфліктів. Втім, провідні теоретики гібридної війни визнають, що «сіра зона» включає багато елементів, відсутніх у «гібридній війні» [1, р.12]. Якщо гібридна війна поєднує різні компоненти, в тому числі традиційної війни, то «сіра зона» зобов'язана своїм існуванням саме тому, що поріг війни залишається не пройденим. Функціонування «сірої зони» обумовлено обмеженнями та контролем ризиків ескалації відкритої (open warfare) або неприхованої війни (overt warfare). Загалом дослідники вказують на кілька випадків, в яких «сіра зона» може бути або альтернативою гібридній війні, або підготовкою до гібридної війни, або «експлуатацією» гібридної

війни (використовуватися у постконфліктних сценаріях) [1, р.24]. У підсумку виявляється, що концепція «сірої зони» є ближчою до «політичної війни», ніж гібридної. Отримання суттєвої політичної переваги (співставною з тією, що можна досягнути у збройному конфлікті) і уникнення війни є ключем для розуміння «сірої зони» [2]. Відповідно інтерес до створення «сірих зон» виявляють передусім держави, незадоволені поточним статус-кво у міжнародних відносинах. Серед «ревізіоністів» або «поміrkованих ревізіоністів» найчастіше згадуються РФ, Китай та Іран [9; 1, р.16]. Вважається, що держави використовують тактику «сірої зони» як спосіб висловити своє незадоволення аспектами регіональної влади та територіальним статус-кво. Висловлюючи своє невдоволення і висувуючи вимоги, вони не бажають повністю віддалятися від міжнародного співтовариства та підривати свої претензії на статус й привілеї «великої держави» [9, р.14]. Власний внесок у створення «сірої зони» можуть робити недержавні актори, які посилюють стратегію певних держав та/або прагнуть отримати політичні переваги для себе. Бажання і готовність діяти у логіці «сірої зони» стимулюються в основному відносною дешевизною (у порівнянні з витратами на збройний конфлікт та його руйнівними наслідками) та типом режиму суб'єкту політики. Деякі дослідники вказують на схильність недемократичних держав до конфліктів «сірої зони». У порівнянні з демократіями, такі держави менш обмежені і мають більш централізовані, процедурно гнучкі структури ухвалення рішень. Наприклад, РФ та КНР демонструють більшу готовність використовувати на міжнародному рівні пропаганду, внутрішні правові структури, економічний тиск та приховану підтримку недержавних суб'єктів. Крім того, відносно нерегульоване міжнародне середовище дозволяє авторитарним державам «нормалізувати» та «засвоювати» нові методи взаємодії з опонентами [3].

Конфлікти «сірої зони» є важливими для дебатів між інституціоналістами та реалістами стосовно анархії світопорядку та ролі різних суб'єктів в управлінні сучасними конфліктами. Інституціоналісти стверджують, що такі структури, як міжнародні організації і норми, дійсно впливають на поведінку учасників конфлікту у напрямі мирного врегулювання на всіх етапах управління конфліктом: від попередження до вирішення [3]. Однак емпіричні дані, отримані в результаті конфліктів «сірої зони», ставлять це твердження під сумнів.

Спротив врегулюванню конфліктів «сірої зони» і постійна неспроможність міжнародних інститутів впливати на поведінку держав-учасників та їх допомогу недержавним акторам підтверджує тезу реалістів про те, що безпека у підсумку може бути забезпечена окремими державами і для самих себе. Інакше кажучи, інститути, як правило, залишаються структурами для пом'якшення конфронтації зразка «холодної війни» і не спроможні попереджати та управляти складними, низько інтенсивними та затяжними конфліктами «сірої зони». Це означає, що якщо міжнародні інститути повинні реагувати на сучасне середовище безпеки, їм потрібні нові мандати, структури, інструменти і процедури для ефективного врегулювання цього нового формату конфлікту [3].

Чи є конфлікт на Донбасі «сірою зоною»?

Питання наявності на Донбасі «сірої зони» виявляється не менш дискусійним, ніж сам концепт. Вочевидь не існує однозначної відповіді на поставлене питання, хоча серед науковців є ті, що шукають докази «сірої зони» на Донбасі, так і ті, хто категорично спростовує її наявність. Як слушно зауважив Є. Фінкель, «конфлікт на Донбасі показує, що «Сірість» існує здебільшого в очах того, хто дивиться» [17, р.21]. Це означає, що відповідь на питання про наявність «сірої зони» на Донбасі залежить від обраного дослідником кута зору: розглядає він «сіру зону» як фазу конфлікту, як окремий тип конфлікту або як тактику у конфлікті.

Однією з характеристик «сірої зони» є поступовий характер її розгортання у часі, який виключає рішучі, всеохоплюючі дії для досягнення цілей «в один крок». Агресивні дії розтягуються на роки або навіть десятиліття. Ця «тактика салями» створює менше підстав для рішучих дій у відповідь. Дії Росії в Україні довели цей аспект «сірої зони» до максимуму, фактично перетнувши поріг звичайної війни [9, р.9]. За різними даними кількість жертв конфлікту сягнула понад 13 тис. осіб, а спостерігачі СММ ОБСЄ фіксують у звітах використання передових звичайних озброєнь. Режим припинення вогню, встановлений Мінськими угодами, постійно порушується. Тож конфлікт, який був «сірою зоною» до 2014 р., надалі перемістився у «чорну зону» і перетворився на безкінечну серію встановлення режиму припинення вогню з частими порушеннями [13, р.7]. Навіть ті науковці, хто стверджують, що тривале насилля на сході України є класичною формою гібридної війни, не виключають, що зусилля Росії, спрямовані на намагання України інтегруватися в ЄС, є прикладом конфлікту «сірої зони», оскільки вони виходять далеко поза межі збройного конфлікту на Донбасі [11]. Зрештою, хоча у конфлікті на Донбасі переважають традиційні бойові дії, окремі дослідники спостерігають

там невелику кількість дій «сірої зони», спрямованих на те, щоб посяти сумніви у справжній природі конфлікту [12].

Існує певна складність з визначенням того, що потрапляє в одну, а що – в іншу фазу конфлікту (як і визначення межі між ними) та на якій стадії наразі перебуває конфлікт. Тому низка дослідників пропонує розглядати «сіру зону» як різновид тактики, а не унікальний конфлікт або операційне середовище. Відповідно тактика «сірої зони» може бути єдиним або основним підходом, або ж лише доповненням до традиційних методів ведення війни [12, p.11].

Тактика «сірої зони» існує поза межами традиційного державного управління і розвідувальної діяльності, а водночас не передбачає використання звичайної воєнної сили. Конфлікт на Донбасі є випадком, коли тактика «сірої зони» використовується в умовах збройного конфлікту. Вона може бути критично важливою для успіху, оскільки не дозволяє цілі швидко розпізнати загрозу або заручитися підтримкою з боку так само розгублених зовнішніх суб'єктів та інститутів.

Дослідження тактики «сірої зони» в обраному конфлікті спрямовано насамперед на поведінку Росії («сіра зона» є західною концепцією, яка не використовується російськими стратегами для визначення власних дій). Хоча термін «сіра зона» є відносно новим, типи дій, які він описує, не є такими. Як генератор «сірої зони», РФ використовує різні тактики: традиційні ЗМІ та соціальні мережі для поширення пропаганди і дезінформації; кібератаки на урядові комунікації та критично важливу цивільну інфраструктуру; бізнес-еліти у зарубіжних країнах; політиків та політичні партії, злочинні групи та воєнізовані формування; російську, слов'янську або православну культуру; солдатів без розпізнавальних знаків тощо. При чому часто використовується декілька комбінацій тактики «сірої зони» одночасно [12, p.11].

Концепція «сірої зони» підтримує фокус уваги на нерегулярних силах, які можуть становити новий спосіб просування конфлікту і, в разі необхідності, управління конфліктом. Так, 18 жовтня 2021 р. у ЗМІ з'явилося повідомлення про блокування місцевими сепаратистами спостерігачів СММ ОБСЄ у готелях у Донецьку та Горлівці, які вимагали звільнити затриманого раніше ЗСУ України члена проросійських збройних формувань [20]. Блокування та тиск на представників спостережної місії може розцінюватися як спроба ескалації конфлікту. Однак особливість «донбаського кейсу» полягає у тому, що недержавні актори не є генераторами «сірої зони». «Уявна правдоподібність» у даному випадку забезпечується втручанням Росії, яка має реальну можливість застосувати логіку «сірої зони» [1, p.16].

Серед перевірених тактик «сірої зони» у конфлікті на Донбасі неодноразово використовувалося воєнне залякування. У квітні 2014 р. РФ перекинула війська до кордонів з Україною. Коли у 2007 р. Росія призупинила виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ), було знято обмеження на розгортання збройних сил на її флангах. Відповідно існуючі інструменти контролю над озброєннями не могли бути використані для протидії такому виду воєнної діяльності, як переміщення й концентрація техніки і військових на кордонах з іншими державами. Погрожуючи Україні повномасштабним вторгненням, РФ анексувала Крим навесні 2014 р. Реальній воєнній операції передували воєнні навчання поблизу кордонів з Україною. Вони не були випадковістю і стали як відволіканням уваги від наступних операцій, так і їх підтримкою. Ці навчання змушували Грузію та Україну гадати, коли російські військові «перейдуть від навчань до підготовки до війни» [8, p.45]. У 2015 р. РФ остаточно вийшла з ДЗЗСЄ, сенс якого полягав у тому, щоб нікому не дозволяти концентрувати необхідні для здійснення агресії обсяги озброєння та війська. Після руйнування ДЗЗСЄ безпека забезпечувалася воєнним стримуванням, сенс якого полягає у тому, що потенційний агресор повинен знати: у випадку агресії він зазнає значних збитків, які перевищують корисні результати його агресії. У цьому полягає небезпека, пов'язана з тривалістю «сірої зони»: поступово зникають можливості домовлятися і все зводиться до протистояння потенціалів.

Навесні 2021 р. увага міжнародної спільноти знову була прикута до повідомлень про концентрацію російських військ і техніки поблизу кордону з Україною. За даними української сторони, до середини квітня кількість російських військовослужбовців поблизу кордону сягнула 100-120 тис. осіб. Оцінюючи рівень напруги, Європейське командування ЗС США (EUCOM) наприкінці березня змінило рівень оцінки з «можлива криза» до «потенційна криза, що може статися у найближчому майбутньому». Серед причин посилення напруги аналітики частіше називали спробу зупинити інтеграцію України в НАТО [18]. Навесні 2021 р. РФ вирішила продемонструвати країнам-членам НАТО ризики, пов'язані з можливим приєднанням України до Альянсу. Хоча у червні Брюссельський саміт НАТО підтвердив рішення Бухарестського саміту 2008 р. про те, що у майбутньому Україна буде членом НАТО, обережні заяви американських урядовців дозволяють

припустити, що це не розглядається у короткостроковій перспективі. У жовтні 2021 р. зарубіжні ЗМІ з посиланням на американську розвідку поширили повідомлення про загрозу російського вторгнення в Україну [14]. Російська влада заперечує наявність такої загрози, а переміщення військ поблизу кордону з Україною називає своїм суверенним правом. Водночас коментарі президента РФ з приводу «известного напряжения» є наративами, що описують тактику «сірої зони»: «потрібно, щоб цей стан у них зберігався якомога довше, щоб їм не спало на думку влаштувати нам на наших західних кордонах якийсь непотрібний нам конфлікт, а нам конфлікти не потрібні» [24].

Агресія «сірої зони» відрізняється тим, що навіть у спробах залишатися нижче ключових порогів реагування, вона використовує ризик ескалації як джерело примусового впливу. Кампанії «сірої зони» організуються так, щоб залишатися нижче порогу крупномасштабного воєнного реагування. Але вони, як це не парадоксально, часто містять натяк на застосування воєнних дій, який забезпечує ризик ескалації і ускладнює стримування загроз. Мішені агресії «сірої зони» знають, що якщо вони потужно відреагують на відносно скромні рухи у «сірій зоні», агресор зможе подвоїти свої зусилля, використовуючи суттєві можливості, в тому числі воєнну силу [9, p.11].

Хоча секретар РНБО України О. Данилов назвав публікації «The Washington Post» і «Politico» про стягування військ РФ «свідомою дезінформацією всього суспільства» [19], інформаційний шум триває на тлі опублікованих 17 грудня 2021 р. на сайті МЗС РФ проєктів договору між РФ і США про гарантії безпеки [21] та угоди про засоби забезпечення безпеки РФ і країн-членів НАТО [25]. У ст.6 проєкту угоди пропонується юридично закріпити відмову від подальшого розширення НАТО на схід, в тому числі відмову від приєднання України до Альянсу.

Вимагаючи від Заходу гарантій безпеки, російська дипломатія намагається водночас енергійно виконувати роль «посередника» у переговорних форматах з врегулювання конфлікту на Донбасі, а російська влада проводить політику «паспортизації» мешканців невідконтрольних уряду України територій ОРДЛО. За різними даними, понад 600 тис. осіб вже отримали російське громадянство. Така практика створює ризик того, що Росія зможе виправдати потенційне воєнне втручання необхідністю захисту своїх громадян [23]. Неодноразово роблячи заяви про намір захищати російськомовне населення Донбасу, політичне керівництво РФ жодного разу не висловлювалося стосовно своєї зацікавленості щодо повернення ОРДЛО до складу України. Можливість заперечувати участь у конфлікті та приховування кінцевої цілі учасником вважаються ознаками конфлікту «сірої зони» [4].

Дії Росії на Донбасі організовані таким чином, щоб не спровокувати повномасштабне втручання США і їх союзників. Конфлікт на сході України є тривалим, а процес посередництва складним, оскільки двома основними геополітичними гравцями в цьому конфлікті є Росія і США, які діють через довірених осіб (проксі). Концепція «сірої зони» не вважає західні санкції проти Росії або маніпулювання газовими угодами з боку РФ звичайними інструментами, зараховуючи їх до тактик, доступних державам у конфліктах «сірої зони». Водночас зазначена концепція виводить розуміння складної природи таких конфліктів поза звичайну геополітичну гру між РФ та США. Відповідно у коло справжніх учасників і зацікавлених сторін у «сірій зоні» потрапляють українські олігархи. Як зазначають науковці, ці люди, ніким не обрані, мають значну владу в українській політиці. Від початку конфлікту на Донбасі вони справляли вплив на його перебіг. Водночас вони ніколи не були залучені у мирні процеси [4].

Тактика «сірої зони» в Україні від початку спиралася на солдатів без розпізнавальних знаків, що давало можливість російським високопосадовцям заперечувати участь російських військ в Криму і на Донбасі і наполягати на тому, що конфлікт в Україні є громадянською війною. Незважаючи на переконливі докази присутності російських військових на Донбасі, російська сторона дотепер стверджує, що вони є добровольцями і не підпорядковуються наказам з Москви [8, p.46]. Концепція «сірої зони» стверджує, що успіх кампанії подібного роду залежить від того, чи буде держава-мішень ставитися до всіх протестувальників (або повстанців) – бойовиків і цивільних громадян – як до своїх співгромадян і утримуватися від застосування сили проти них [13, p.7].

Управління «сірою зоною»: особливості і проблеми

Медіація є одним з давніх і перевірених способів вирішення конфліктів. При правильному застосуванні, вона може значно полегшити перехід від конфронтації до миру. Водночас не існує якогось одного та ідеального способу посередництва. Кожного разу посередники повинні адаптувати формат своїх зусиль відповідно до кризи, яку вони вирішують. З приводу втручання третьої сторони у конфлікт також існує багато питань: доцільність, своєчасність, ефективність, ранг, нейтральність, неупередженість, використання важелів впливу тощо.

За своєю природою «сіра зона» є унікальним конфліктом або операційним середовищем, що створює деякі обмеження для медіації. Стан «ані миру, ані війни» залишає відкритим питання про доцільність посередництва. З одного боку, існування «сірої зони» може бути як ознакою незрілості конфлікту, що є підставою для утримання від втручання третіх осіб. З іншого, – це ризик для посередника, пов'язаний зі складністю визначення кола учасників та встановлення їх справжніх цілей, атрибуцією окремих дій у конфлікті тощо. Тож невизначеність є визначальною характеристикою діяльності у «сірій зоні». Під час обговорення ситуації на сході України на майданчику РБ ООН 11 лютого 2021 р. Гайді Грау, Спеціальний представник Діючого голови ОБСЄ в Україні, зауважила, що дотепер серед учасників ТКГ зберігаються розбіжності у поглядах щодо точної ідентифікації сторін конфлікту [7]. За шість років, впродовж яких триває переговорний процес, посередникам не вдалося створити патову ситуацію, яка би змусила сторони конфлікту визнати переговори кращою альтернативою, ніж продовження боротьби.

Водночас дослідники доволі високо оцінюють структуру посередництва, створену у рамках Мінського процесу. Після кількох невдалих спроб посередництва спочатку країн Веймарського трикутника та Женевського формату, діюча модель виникла на основі неформального діалогового майданчику (у червні 2014 р. в рамках відзначення 70-річчя висадки союзників у Нормандії). Нетипова і гнучка структура посередництва забезпечує зв'язок з дипломатією високого рівня (Track1) та спирається на присутність СММ ОБСЄ на місцях. Щодо умовного «розподілу праці», то політичне врегулювання відбувається у рамках Нормандського формату (Україна, РФ, Франція, ФРН), а ТКГ (Україна, РФ, ОБСЄ) працює над пошуком шляхів імплементації комплексу Мінських угод. З квітня 2015 р. ця робота триває у чотирьох робочих групах – безпековій, політичній, економічній і гуманітарній. Від самого початку РФ наполягала на тому, щоб її сприймали як «посередника». Участь РФ у переговорах з врегулювання конфлікту на сході України у статусі «медіатора» допомагає підтримувати російський наратив про «внутриукраїнський конфлікт» і домагатися вигідних для себе умов [24]. Позиціонування в якості «посередника» знімає з РФ будь-які зобов'язання з приводу виконання досягнутих під час переговорів домовленостей, а водночас залишає за нею можливість впливати на мирні процеси. На розширеному засіданні колегії МЗС РФ від 18 листопада 2021 р. президент В.В. Путін порекомендував своїм дипломатам ефективніше використовувати потенціал посередництва у ТКГ та Норманському форматі [24].

ТКГ розпочала свою роботу 8 червня 2014 р. у складі представників України, РФ та ОБСЄ. І одразу відчула тиск, пов'язаний з необхідністю встановити контакти з представниками ОРДЛО. Разом з СММ ТКГ працювала над звільненням 8 спостерігачів ОБСЄ, яких було затримано бойовиками і які перебували у полоні впродовж кількох тижнів. Їх звільнення стало можливим після двох прямих зустрічей з представниками ОРДЛО у Донецьку [10]. З 23 червня ТКГ вже проводила численні консультації з представниками незаконних збройних формувань, причому 23 і 27 червня 2014 р. у м. Донецьку, яке на той момент не контролювалося українською владою.

Після погіршення ситуації з безпекою у липні 2014 р. наступні зустрічі з представниками ОРДЛО проводилися у Мінську, в тому числі 31 липня 2014 р.; 1, 5 та 19 вересня 2014 р.; 24 грудня 2014 р.; 31 січня 2015 р., 11-12 лютого 2015 р. Для обговорення оперативних питань ТКГ організовувала численні відеоконференції за сприяння СММ ОБСЄ. Іноді проводилося більше однієї конференції на день [10, р.218].

Спочатку ТКГ в основному зосереджувалася на розробці мирних пропозицій, які склали основу для мирного плану президента України П.О. Порошенка. Розроблена модель містила пункти про припинення бойових дій, контроль над українсько-російським кордоном, звільнення заручників, надання гуманітарної допомоги у зоні конфлікту. Після авіакатастрофи рейсу 17 (MH17) Malaysian Airlines 17 липня 2014 р. ТКГ перетворилася на центр екстреного реагування у кризових ситуаціях. У тісному співробітництві з СММ вона забезпечила доступ міжнародних експертів до місця катастрофи [10, р.218].

«Сіра зона» є несприятливим середовищем для посередництва, а тактики «сірої зони» створюють перепони для посередницьких зусиль. Основним ризиком у таких конфліктах є раптова ескалація. Незважаючи на дії з раннього попередження і спроби деескалації, заснована на консенсусі ОБСЄ виявилася неспроможною швидко зупинити ескалацію бойових дій спочатку у липні-серпні 2014 р., а потім у січні-лютому 2015 р.

Конфлікти «сірої зони» демонструють високу резистентність до вирішення. Хоча визначення конфлікту на сході України як геополітичної гри було б значним спрощенням, втім, взаємний антагонізм між РФ і Заходом, рівень сприйняття загроз посилюють конфлікт та створюють

несприятливі умови для посередницьких зусиль [5]. Ще у 2015 р. посередники і переговорники неофіційно говорили, що зміст регулярних переговорів у Мінську зосереджений по пошуку сторонами конфлікту технічних аргументів, які обґрунтовують неможливість політичного компромісу [16]. За шість років ситуація майже не змінилася. Ще у грудні 2019 р. під час останнього саміту Нормандського формату учасниками було схвалено заходи з імплементації політичних положень Мінських угод [22]. Однак до тепер переговорники у ТКГ не змогли розпочати змістовне обговорення плану дій. У повідомленні для преси 23 червня 2021 р. Спецпредставник Діючого голови ОБСЄ в Україні Гайді Грау окреслила ситуацію у політичній робочій підгрупі ТКГ наступним чином: «Хотіла би відзначити, що у даному випадку процедурні питання домінують над обговоренням конкретних заходів» [26].

Після деескалації початку 2015 р. ТКГ так і не змогла запустити мирний процес. Як з'ясувалося, ОБСЄ може запропонувати учасникам конфлікту платформу для діалогу. Посередник також може залучити недержавних суб'єктів у багатосторонній діалог з управління конфліктом. Однак спроможність ОБСЄ впливати на якість відносин Росія-Захід є доволі обмеженою. Область, в якій регіональні міжнародні організації можуть бути найбільш ефективними, – це діагностика причин та деескалація конфлікту. Вирішення конфліктів залежить від деяких аспектів двосторонніх переговорів основних генераторів «сірої зони» як спонсорів недержавних акторів, які відповідають за більшу частину діяльності на оперативному рівні.

Пристосована до потреб демократичних урядів, концепція «сірої зони» сприяє пошуку адекватних відповідей викликам, що походять від недемократичних режимів у сучасних конфліктах. Вона також дозволяє поглянути на локальні та регіональні конфлікти під кутом зору глобальних процесів та використання нових способів конкуренції у міжнародних відносинах. Посередництво у «сірій зоні» може розглядатися одним із способів конкуренції і підживлення конфлікту у тому сенсі, що сторони намагаються використовувати його для контролю дій своїх супротивників. Це означає, що очікування щодо вирішення конфлікту на сході України мають бути реалістичними і ґрунтуватися на розумінні можливостей і обмежень медіації ОБСЄ.

Бібліографічний список:

1. Baques J. Towards a definition of the «gray zone» (GZ) concept. URL: https://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/docs_investig/2017/DIEEEINV02-2017_Concepto_GrayZona_JosepBaques_ENGLISH.pdf (access date: 08.01.2022)
2. Beckett C. Getting to grips with grey zone conflict. URL: <https://stratcommand.blog.gov.uk/2021/04/26/getting-to-grips-with-grey-zone-conflict/> (access date: 27.12.2021)
3. Carment D., Belo D. Gray-zone conflict management: theory, evidence, and challenges. URL: <https://www.airuniversity.af.edu/JEMEEA/Display/Article/2213954/gray-zone-conflict-management-theory-evidence-and-challenges/> (access date: 08.01.2022)
4. Carment D., Nikolko M., Belo D. Gray zone mediation in the Ukraine crisis comparing Crimea and Donbas. URL: https://www.researchgate.net/publication/336458492_Gray_zone_mediation_in_the_Ukraine_crisis_comparing_Crimea_and_Donbas (access date: 27.12.2021) DOI:10.4337/9781788110709.00016
5. Challenges to Mediation Support in Hot Wars Learning from Syria and Ukraine. URL: https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/MSN_Discussion-Points-7.pdf (access date: 11.01.2021)
6. Challenging the gray zone: The changing character of warfare and the application of international law. URL: <https://archive.law.upenn.edu/institutes/cerl/conferences/greyzone/> (access date: 07.01.2022)
7. Eastern Ukraine Situation Will Remain Fragile without Means to Calm Mounting Tensions, Under-Secretary-General Tells Security Council. URL: <https://www.un.org/press/en/2021/sc14434.doc.htm> (access date: 10.01.2022)
8. Engvall J. OSCE and Military Confidence-Building in Conflict. Lessons from Georgia and Ukraine. URL: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4750--SE> (access date: 09.01.2022)
9. Gaining competitive advantage in the gray zone. Response options for coercive aggression below the threshold of major war. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2900/RR2942/RAND_RR2942.pdf (access date: 07.01.2022)
10. Heidi Tagliavini. Mediation in the Crisis in Eastern Ukraine up to 23 June 2015. URL: <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/15/Tagliavini-en.pdf>, p.218-219 (access date: 14.10.2021)
11. Hoffman Fr.J. Examining complex forms of conflict: gray zone and hybrid challenges. URL: <https://cco.ndu.edu/news/article/1680696/examining-complex-forms-of-conflict-gray-zone-and-hybrid-challenges/> (access date: 09.01.2022)
12. Pettyjohn S.L., Wasser B. Competing in the Gray Zone. Russian tactics and Western responses. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2700/RR2791/RAND_RR2791.pdf (access date: 27.12.2021)

13. Remler Ph. The OSCE as Sisyphus Mediation, Peace Operations, Human Rights. URL: <https://www.iai.it/en/publicazioni/osce-sisyphus-mediation-peace-operations-human-rights> (access date: 14.10.2021)
14. Russian troop movements near Ukraine border prompt concern in U.S., Europe. URL: https://www.washingtonpost.com/world/russian-troop-movements-near-ukraine-border-prompt-concern-in-us-europe/2021/10/30/c122e57c-3983-11ec-9662-399cfa75efee_story.html (access date: 10.01.2022)
15. Stoker D., Whiteside Cr. Blurred Lines: Gray-Zone Conflict and Hybrid War – Two Failures of American Strategic Thinking. URL: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8092&context=nwc-review> (access date: 05.01.2022)
16. The challenge of inclusiveness in the peace processes in Ukraine. URL: <http://eplo.org/wp-content/uploads/2018/04/PUBLIC-VERSION-CSDN-Background-Paper-The-challenge-of-inclusiveness-in-the-peace-process-in-Ukraine.pdf> (access date: 05.01.2022)
17. The conflict in the Donbas between Gray and Black the importance of perspective. <https://nsiteam.com/social/wp-content/uploads/2017/01/Ukraine-Qualitative-Case-Study-FINAL.pdf> (access date: 08.01.2022)
18. Воєнна напруженість між РФ і Україною навесні 2021 року. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/voenna-napruzhenist-mizh-rf-i-ukrayinoyu-navesni-2021-roku> (дата звернення: 07.01.2022)
19. Данилов назвав заяви про стягування військ Росії до кордонів України «свідомою дезінформацією». URL: <https://detector.media/infospace/article/193426/2021-11-02-danilov-nazvav-zayavy-pro-styaguvannya-viysk-rosii-do-kordonu-ukrainy-svidomoju-dezinformatsiieyu/> (дата звернення: 07.01.2022)
20. Делегація України у ТКГ: Спостерігачів ОБСЄ де-факто захопили у заручники. URL: <https://www.dw.com/uk/delehatsiia-ukrainy-v-tkh-sposterihachiv-obse-de-fakto-zakhopyly-v-zaruchnyky/a-59537819> (дата звернення: 07.01.2022)
21. Договор между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки о гарантиях безопасности. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790818/ (дата звернення: 08.01.2022)
22. Загальні узгоджені висновки Паризького саміту в Нормандському форматі 9 грудня 2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797> (дата звернення: 08.01.2022)
23. Козак: Россия встанет на защиту своих граждан в случае войны в Донбассе. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4762951> (дата звернення: 08.01.2022)
24. Расширенное заседание коллегии МИД РФ от 18 ноября 2021 г. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/67123> (дата звернення: 08.01.2022)
25. Соглашения о мерах обеспечения безопасности между Российской Федерацией и государств-членов Организации Североатлантического договора. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/ (дата звернення: 08.01.2022)
26. Сообщение для печати Специального представителя Действующего председателя ОБСЕ в Украине Хайди Грау после очередной встречи ТКГ 23 июня 2021 г. <https://www.osce.org/ru/chairmanship/490802> (дата звернення: 16.07.2021)

References:

1. Baques J. Towards a definition of the «gray zone» (GZ) concept. URL: https://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/docs_investig/2017/DIEEEINV02-2017_Concepto_GrayZona_JosepBaques_ENGLISH.pdf (access date: 08.01.2022)
2. Beckett C. Getting to grips with grey zone conflict. URL: <https://stratcommand.blog.gov.uk/2021/04/26/getting-to-grips-with-grey-zone-conflict/> (access date: 27.12.2021)
3. Carment D., Belo D. Gray-zone conflict management: theory, evidence, and challenges. URL: <https://www.airuniversity.af.edu/JEMEEA/Display/Article/2213954/gray-zone-conflict-management-theory-evidence-and-challenges/> (access date: 08.01.2022)
4. Carment D., Nikolko M., Belo D. Gray zone mediation in the Ukraine crisis comparing Crimea and Donbas. URL: https://www.researchgate.net/publication/336458492_Gray_zone_mediation_in_the_Ukraine_crisis_comparing_Crimea_and_Donbas (access date: 27.12.2021) DOI:10.4337/9781788110709.00016
5. Challenges to Mediation Support in Hot Wars Learning from Syria and Ukraine. URL: https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/MSN_Discussion-Points-7.pdf (access date: 11.01.2022)
6. Challenging the gray zone: The changing character of warfare and the application of international law. URL: <https://archive.law.upenn.edu/institutes/cerl/conferences/greyzone/> (access date: 07.01.2022)
7. Eastern Ukraine Situation Will Remain Fragile without Means to Calm Mounting Tensions, Under-Secretary-General Tells Security Council. URL: <https://www.un.org/press/en/2021/sc14434.doc.htm> (access date: 10.01.2022)
8. Engvall J. OSCE and Military Confidence-Building in Conflict. Lessons from Georgia and Ukraine URL: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4750--SE> (access date: 09.01.2022)
9. Gaining competitive advantage in the gray zone. Response options for coercive aggression below the threshold of major war. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2900/RR2942/RAND_RR2942.pdf (access date: 07.01.2022)

10. Heidi Tagliavini. Mediation in the Crisis in Eastern Ukraine up to 23 June 2015.
URL: <https://ifsh.de/file-CORE/documents/yearbook/english/15/Tagliavini-en.pdf>, pp.218-219
(access date: 14.10.2021)
11. Hoffman Fr.J. Examining complex forms of conflict: gray zone and hybrid challenges.
URL: <https://cco.ndu.edu/news/article/1680696/examining-complex-forms-of-conflict-gray-zone-and-hybrid-challenges/>
(access date: 09.01.2022)
12. Pettyjohn S.L., Wasser B. Competing in the Gray Zone. Russian tactics and Western responses.
URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2700/RR2791/RAND_RR2791.pdf
(access date: 27.12.2021)
13. Remler Ph. The OSCE as Sisyphus Mediation, Peace Operations, Human Rights.
URL: <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/osce-sisyphus-mediation-peace-operations-human-rights>
(access date: 14.10.2021)
14. Russian troop movements near Ukraine border prompt concern in U.S., Europe.
URL: https://www.washingtonpost.com/world/russian-troop-movements-near-ukraine-border-prompt-concern-in-us-europe/2021/10/30/c122e57c-3983-11ec-9662-399cfa75efee_story.html (access date: 10.01.2022)
15. Stoker D., Whiteside Cr. Blurred Lines: Gray-Zone Conflict and Hybrid War – Two Failures of American Strategic Thinking. URL: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8092&context=nwc-review>
(access date: 05.01.2022)
16. The challenge of inclusiveness in the peace processes in Ukraine. URL: <http://eplo.org/wp-content/uploads/2018/04/PUBLIC-VERSION-CSDN-Background-Paper-The-challenge-of-inclusiveness-in-the-peace-process-in-Ukraine.pdf>
(access date: 05.01.2022)
17. The conflict in the Donbas between Gray and Black the importance of perspective.
URL: <https://nsiteam.com/social/wp-content/uploads/2017/01/Ukraine-Qualitative-Case-Study-FINAL.pdf>
(access date: 08.01.2022)
18. Voenna napruzhenist' mizh RF i Ukraïnoyu navesni 2021 roku. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/voyenna-napruzhenist-mizh-rf-i-ukrayinoyu-navesni-2021-roku> (access date: 07.01.2022)
19. Danilov nazvav zayavi pro styaguvannya vijs'k Rosii do kordoniv Ukraïni «svidomoyu dezinformacieYU». URL: <https://detector.media/infospace/article/193426/2021-11-02-danilov-nazvav-zayavy-pro-styaguvannya-viysk-rosii-do-kordonu-ukrainy-svidomoyu-dezinformatsiieyu/> (access date: 07.01.2022)
20. Delegaciya Ukraïni u TKG: Sposterigachiv OBSE de-fakto zakhopili u zaruchniki.
URL: <https://www.dw.com/uk/delehatsiia-ukrainy-v-tkh-sposterihachiv-obsie-de-fakto-zakhopyly-v-zaruchnyky/a-59537819> (access date: 07.01.2022)
21. Dogovor mezhdru Rossijskoj Federaciej i Soedinennymi Shtatami Ameriki o garantiyah bezopasnosti.
URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790818/ (access date: 08.01.2022)
22. Zagal'ni uzgodzheni visnovki Pariz'kogo samitu v Normands'komu formati 9 grudnya 2019 r.
URL: <https://www.president.gov.ua/news/zagalni-uzgodzheni-visnovki-parizkogo-samitu-v-normandskomu-58797>
(access date: 08.01.2022)
23. Kozak: Rossiya vstanet na zashchitu svoikh grazhdan v sluchae vojny v Donbasse.
URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4762951> (access date: 08.01.2022)
24. Rasshirenoe zasedanie kollegii MID RF ot 18 noyabrya 2021 g.
URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/67123> (access date: 08.01.2022)
25. Soglasheniya o merakh obespecheniya bezopasnosti mezhdru Rossijskoj Federaciej i gosudarstv-chlenov Organizacii Severoatlanticheskogo dogovora. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/
(access date: 08.01.2022)
26. Soobshchenie dlya pechati Special'nogo predstavatelya Dejstvuyushchego predsdatelya OBSE v Ukraine Khajdi Grau posle ocherednoj vstrechi TKG 23 iyunya 2021 g. <https://www.osce.org/ru/chairmanship/490802>
(access date: 16.07.2021)

Bohinska I. V. Gray zone mediation

Based on the gray zone concept the potential of mediation as an alternative conflict management and dispute resolution is assessed. Based on color, the "gray zone" metaphor is a conceptual framework for exploring the complex nature of contemporary conflicts, which outwardly resemble a "neither war nor peace" situation. It has been clarified that the gray zone concept, common in Western political science, comes from US intelligence documents and is used to describe conflicts in general, phases of conflict, operational environments or tactics resorted to by participants in various types of conflicts (conventional, hybrid, etc.). To test the hypothesis of the ineffectiveness of mediation in the "gray zone," we chose the conflict in eastern Ukraine, which, although it crossed the threshold of the "black zone" in 2014, remains a fragment of the "gray zone" in relations between Russia and the West. The existence of a "gray zone" in the conflict in Donbass has been proven based on criteria formed by other researchers, mainly concerning the composition of participants and tactics of struggle.

It has been established that the gray zone creates unfavorable conditions for mediation. It shows how participants, and their proxies can use mediation to control the actions of their adversaries and thus fuel the conflict without crossing the threshold of war. The assessment of the potential of mediation in the "grey zone" includes the behavior of the conflict participant (the Russian Federation), which positions itself as a "mediator"; the characteristics of the regional international organization (OSCE) as mediator; the structure (Normandy format, TKG) and mediation tools; the negotiating positions of participants in the negotiation process and the status of implementation the agreements reached on the settlement. It is proved that the resolution of the "grey zone" conflicts depends on bilateral or multilateral negotiations between the "great states" which have sponsored non-state actors responsible for the main grey zone activities at the tactical level.

Keywords: mediation, "gray zone", armed conflict, hybrid war, TCG, Ukraine, OSCE, Russian Federation, Normandy format, Minsk agreements